

природа – час», що висуває на перше місце такі функції, як психологічна, локально-темпоральна та антропоцентрична. Виходячи з локально-темпоральної функції опису пейзажів у англійському художньому тексті, можна стверджувати, що опис пейзажу функціонує як елемент хронотопу, бо сама локально-темпоральна функція опису пейзажів містить у собі такі дві основні складові хронотопу, як час і простір.

Запропонована наукова розвідка визначає і деякі **перспективні напрями** подальших досліджень динаміки розвитку функціонального навантаження опису пейзажу під кутом зору сучасної лінгвокультурології та стилістики.

Література

- Бабушкин С.* Проблема художественного времени-пространства / С.Бабушкин // Пространство и время. – К. : Либідь, 1984. – 310 с.
- Бахтин М. М.* Время и пространство в романе / М.М.Бахтин // Вопр. Литературы. – 1974. - № 3. – С.133-179.
- Бахтин М. М.* Формы времени и хронотопа в романе. Очерки по исторической поэтике / М.М. Бахтин // Литературно-критические статьи. - М. : Искусство, 1986. – 390 с.
- Бахтин М. М.* Эстетика словесного творчества / Сост. С. Г. Бочаров; Текст подгот. Г. С. Бернштейн и Л. В. Дерюгина; Примеч. С. С. Аверинцева и С. Г. Бочарова. – М. : Искусство, 1979. – 424 с.
- Пейзаж как развивающаяся форма воплощения авторской концепции // Межвузовский сборник научных трудов. – М. : МОПИ, 1984. – 134 с.
- Galsworthy J.*The Forsyte Saga / J. Galsworthy. – М. : Изд-во иностр. литературы, 1956. – Vol. I. – 440 p.
- Galsworthy J.* The Forsyte Saga. / J. Galsworthyю – М. : Изд-во иностр. литературы, 1956. - Vol. III. – 290 p.

УДК 811.112.2'42:82-32

ЧЕРЕДНИЧЕНКО В. П.

(*Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського*)

САМООРГАНІЗАЦІЯ НІМЕЦЬКОМОВНОЇ НОВЕЛИ: СИНЕРГЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

У статті досліджено самоорганізацію німецькомовної новели у синергетичному аспекті. Обґрунтовується важливість дослідження тексту та дискурсу з позиції лінгвосинергетики, згідно з якою текст є системою, що складається з багатьох взаємодіючих підсистем та їх об'єктів. Досліджено синергетичні параметри німецькомовної новели. Висвітлено систему факторів, що беруть участь у процесі самоорганізації німецькомовної новели. Проаналізовано механізми самоорганізації та саморегуляції німецькомовної новели як типу тексту і дискурсу.

Ключові слова: аттрактор, дисипативність, емерджентність, ієрархічність, лінгвосинергетика, нелінійність, новела, репелер, самоорганізація, фрактальність.

Чередниченко В. П. Самоорганизация немецкоязычной новеллы: синергетический аспект. В статье проведено исследование самоорганизации немецкоязычной новеллы в синергетическом аспекте. Обосновывается важность исследования текста и дискурса с позиции лингвосинергетики, согласно которой текст является системой, которая состоит из многих взаимодействующих подсистем и их объектов. Исследованы синергетические параметры немецкоязычной новеллы. Высветлена система факторов, которые участвуют в процессе самоорганизации немецкоязычной новеллы. Проведен анализ механизмов самоорганизации и саморегуляции немецкоязычной новеллы как типа текста и дискурса.

Ключевые слова: аттрактор, дисипативность, емерджентность, иерархичность, лингвосинергетика, нелинейность, новелла, репеллер, самоорганизация, фрактальность.

Cherednychenko V. P. Self-organization of German-language Novel: Synergetic Aspect. The article deals with the self-organization of German-language novel in the synergetic aspect. The importance of studying text and discourse from a position of lingvosinergetika is explained, according to which the text is a system that consists of many interacting subsystems and their objects that have development potential and unexpected behavior. In the article German-language novel is investigated as a complex synergetic system. The interaction of different elements of this system are processes that lead to its self-organization. The synergistic parameters of the German-language novel are analyzed. A system of factors that are involved in the process of self-organization of German-language novel is adduced. According to the study, the factor of nonlinearity in the text of the novel presents the framework design, the factor hierarchy is formed by a system of composition of the text of the novel, the ability levels for modeling each other and the environment is manifested in the correlation of compositional-stylistic system of the text with a system of formal means, the actual text of the novel realizes the factors of openness and dissipativity, text reception Pointe makes possible the factor of spontaneity, lexical provision of the text of the novel influences the factor of emergentness, the ideological content and themes of the text determine the factor of fractal dimensions. The mechanisms of self-organization and self-regulation of the German novel as the type of text and discourse are analyzed. It is established, that the self-organization of the German-speaking discourse of the novel consists in the correlation of thematic, ideological, stylistic and formal elements of the text.

Key words: attractor, dissipatively, emergentist, hierarchy, linguistic synergy, nonlinearity, novel, repeller, self-organization, fractality.

Останні десятиріччя розвитку лінгвістичної науки відзначаються посиленням інтересу до вивчення синергетичних параметрів мови [Домброван 2013, 2014; Єнікєєва 2011; Милостивая 2012; Köhler 2005], тексту і дискурсу [Белоусов 2013; Москальчук 2010; Олизько 2009; Папулова 2014; Піхтовнікова 1999, 2008, 2012, 2013]. Художній текст є складною системою, який містить в собі низку різноманітних смислів. Це уможливило розгляд тексту як синергетичної системи, яка складається з багатьох взаємодіючих елементів, що мають потенціал розвитку і непередбачувану поведінку. У результаті взаємодії елементів такої системи виникають процеси, які приводять до її самоорганізації. **Мета** роботи полягає у дослідженні самоорганізації німецькомовної новели. Досягнення цієї мети передбачає розв'язання таких **завдань**: схарактеризувати лінгвосинергетичні параметри німецькомовної новели; проаналізувати фактори та механізми самоорганізації німецькомовної новели. **Об'єктом** дослідження слугує німецькомовна новела як текст і дискурс. **Предметом** дослідження виступає система факторів самоорганізації німецькомовної новели.

При синергетичному підході текст розглядається як живий організм, що має свою енергію. Синергетика як наука, яка вивчає природні явища і процеси самоорганізації в живих системах, дозволяє дослідити становлення та розвиток тексту як живої системи. До необхідних факторів, які беруть участь у процесі самоорганізації та саморегуляції системи, відносяться: 1) нелінійність; 2) ієрархічність; 3) здатність рівнів системи моделювати один одного та середовище; 4) відкритість; 5) дисипативність; 6) спонтанність; 7) емерджентність; 8) фрактальність. Зазначений перелік факторів супроводжує і самоорганізацію німецькомовної новели.

Під фракталом розуміють «зародок» – алгоритм розвитку, носія спадкової інформації про систему. «Зародок» містить значний інформаційний та енергетичний потенціал, який дає імпульс розвитку системи. Інформація, закладена в «зародку», включає в себе усі можливі шляхи, траєкторії, способи розвитку системи – всю її фрактальну еволюцію. Це зумовлює виникнення системи як такої, переведення її з потенційного стану в актуальний [Войцехович 2006]. Текст є фрактальним в силу того, що смисл слів, з якого він складається, може включати в себе зміст усього тексту, узагальнювати або містити в собі схему майбутнього розвитку сюжету [Олизько 2009, с. 87]. Слово містить в собі певний ідейний та тематичний зміст, є своєрідним актуалізованим фракталом, що готує шляхи інтерпретації наступних слів і тим самим детермінує процес сприйняття тексту.

Для тексту новели як складної фрактальної системи характерний масштабний зворотній зв'язок. Для читача тексту основним завданням є підкорення хаосу, складності, невизначеності, які обумовлені багатоваріативністю змістового потенціалу тексту. Підкорення оповідного хаосу тексту новели визначається тим, що кожний актуалізований на певний момент фрактал упорядковує хаос. Попередній фрактал, що включає в себе суму попереднього знання і вже існуючі заклади на реалізацію установок адресата, не одразу уступає місце новому: спочатку він намагається включити нові «речі» у вертикальний склад попередніх, «нав'язуючи» їм свій зміст. Фрактальний механізм як фактор самоорганізації тексту новели функціонує у межах заповнюваного нею дискурсивного простору, що самоорганізується за принципом живого накопичування знання і тим самим зумовлює виникнення нових смислових асоціацій.

Ця система є такою, що має запас простору, характеризується багатовимірністю та нескінченністю. Фрактальне заповнення дискурсивного простору новели полягає в тому, що вже актуалізована структура новели, яка визначає її зміст, тему та ідею, під час процесу розшифрування авторських інтенцій та декодування інформації, закладеної в тексті, а також обумовлена впливом внутрішніх установок адресата і екстралінгвальними факторами, створює місце для виникнення іншої смислової структури, актуалізація якої детермінована особистими та суспільними змінами. Фрактальний дискурсивний простір новели

самоорганізується за принципом живого накопичування знання і тим самим зумовлює виникнення нових смислових асоціацій.

Оскільки текст новели є складною системою, яка складається з багатьох взаємодіючих елементів і має власні механізми самоорганізації, то їй, як і будь-якій складній системі, притаманна така властивість, як емерджентність. Об'єднання частин в систему породжує у неї нові властивості, які притаманні лише системі, не зводяться до властивостей частин та існуючі тільки поки система становить єдине ціле. У новелі слова мають здатність набувати додаткові конотації, які актуалізуються у певному контексті. Поєднуючись в текст, слова породжують загальний зміст, який не можна звести до безлічі смислів, окремо закладених в елементах тексту. Додавання лексичних елементів в систему тексту новели не тільки вводить нові зв'язки, але й змінює характеристики багатьох або навіть усіх колишніх взаємозв'язків, приводить до виключення деяких з них або появи нових – нових смислів та конотацій. Реалізація фактору емерджентності в дискурсі новели відбувається в контексті, саме він визначає той спосіб, у який проявляються властивості окремих лексичних елементів системи тексту. Їх взаємодія відбувається під впливом взаємовідносин, що склалися, і залежить від поточного стану системи. Це зумовлює динаміку тексту новели – вплив лексичної системи як цілого на зміну її окремих елементів (лексем) і навпаки.

Теорія самоорганізації будується на протиставленні «порядок – хаос», яка, у свою чергу, реалізує фактор нелінійності. Він є однією з умов самоорганізації і полягає в тому, що малі зміни стану системи приводять до значних трансформацій її будови і поведінки. Нелінійність означає можливість неочікуваних змін напрямів розгортання тексту, а тому її визнання викриває ненадійність прогнозів-екстраполяцій від наявного. У новелі сюжетна та композиційна нелінійність тексту насамперед забезпечується рамковою конструкцією. Чергування категорій перспекції (спрямованості інформації уперед) та ретроспекції (спрямованості інформації назад) приводить до виникнення ефекту часової і просторової діячності та унеможливує лінійний розвиток тексту як системи. В силу своєї іманентної нелінійності та нестійкості текстовий простір інтерпретується як непередбачуваний, тобто такий, що завжди здатний генерувати безліч смислів, які переплітаються між собою і створюють нові. Багатоваріантність шляхів розвитку та можливість вибору серед альтернатив роблять текст нелінійним.

Основним принципом самоорганізації складної системи є фактор ієрархічності. Він дозволяє описати механізм виникнення та функціонування різних елементів на мега-, макро- та мікрорівнях, які знаходяться в ієрархічній залежності. Фактор ієрархічності новели як системи, що самоорганізується, закладено насамперед текстовими компонентами, які містяться на різних рівнях композиції. Так, елементи зовнішньої будови новели, її архітектонічні одиниці оформлюють формальний рівень; система архітектоніко-мовленневих та композиційно-мовленневих форм, види мовлення та стильові риси складають формально-змістовий рівень композиції тексту; сюжет, мотиви, ідейний зміст формують змістовий рівень; символічні художні образи проявляються на образно-символічному рівні композиції. Проявляється певне розшарування тексту німецькомовної новели: формальний рівень є певним підґрунтям для формально-змістового, формально-змістовий – для змістового, змістовий – для образно-символічного. Композиція є ієрархічною структурою. Рівні композиції немов цеглини стоять один на одному, що сприяє реалізації категорії системності в тексті – підпорядкованості локальних і глобальних засобів виконанню єдиної цілі – та відображає принцип кругової причинності в явищах самоорганізації, взаємну обумовленість поведінки елементів сусідніх рівнів.

Самоорганізація складної системи передбачає здатність рівнів цієї системи до моделювання один одного та середовища. Це зумовлює індивідуальну роботу та колективну взаємодію різних підсистем та їх об'єктів (атракторів і репелерів). Порядок в системі виникає навколо атракторів – елементів, які допомагають створювати та підтримувати стійкий стан

системи. У дискурсі новели до них належать авторські інтенції та засоби їх реалізації: композиційна будова тексту, система стилістичних засобів, ідейно-образний зміст тощо. Вони виступають зонами притягання, які спрямовують усі процеси організації і добору в системі. Своєрідними анти-атракторами є репелери – обмеження, які відштовхують при організації елементів дискурсу все, що не вкладається в норми [Пихтовникова 2012, с. 131]. Такими репелерами в дискурсі новели є текстові чинники – стильові риси та екстралінгвальні фактори – історичні та соціальні умови функціонування новели. При створенні дискурсу відбувається конкурентна взаємодія змісту атрактора та репелера. Маючи загальну мету – створення дискурсу, атрактор і репелер задають протилежні напрямки його розвитку: зміст репелера намагається створити стійку форму дискурсу, а зміст атрактора – надати формі та змісту гнучкість і динамізм [Пихтовникова 2012, с. 27].

Фактори відкритості та дисипативності передбачають взаємодію системи з оточенням. Саме вони дозволяють еволюціонувати від простого до складного, оскільки кожен ієрархічний рівень може розвиватися та ускладнюватися лише завдяки обміну енергією, інформацією з іншими рівнями та навколишнім середовищем. Автор новели надає адресату завершений продукт у вигляді тексту, розраховуючи на те, що читач побачить в ньому саме його, авторську систему цінностей. Проте адресат неминуче сприймає і декодує інформацію спираючись на свій життєвий досвід та світогляд. Таке розмаїття точок зору на такий здавалося б закінчений продукт яким виступає текст, сприяє реалізації фактору відкритості, який передбачає безліч різноманітних інтерпретацій і тим самим переводить текст у сферу явищ, відкритих для зовнішнього середовища: читачу, а також культурному простору. У цьому випадку також реалізується категорія прагматичної спрямованості – спонування та залучення адресата до своєї діяльності, обмін інформацією з яким підкреслює дисипативність системи.

Не враховуючи фактори відкритості та дисипативності, неможливо зрозуміти й описати еволюцію стилю новели, зміни в її структурі та змісті. Виконуючи соціальні замовлення новела пристосовується до «нового» читача, відмовляється від деяких компонентів (наприклад, від застарілих тем, певних елементів композиційної структури, експліцитного вираження моралі). Усі ці зміни зумовлені відкритістю новели читацькому та письменницькому середовищу, вимогам епохи.

Поведінка елементів підсистем і системи в цілому суттєвим образом характеризується спонтанністю, оскільки акти поведінки не є строго детермінованими. Це сприяє виникненню нових змістових значень, які посилюючись можуть так впливати на систему, що вона наближується до точки біфуркації – переломному моменту у виборі подальшого шляху розуміння тексту. Приховані в дискурсі новели можливості спонтанності, які характеризуються випадковим і непередбачуваним виходом за рамки передбачуваних законів стану, пов'язані насамперед з вживанням в тексті новел пуанту – неочікуваного повороту сюжету. В основу пуанту покладено ефект несподіваності, який реалізує ефект ошуканого очікування. Проте ця реалізація можлива лише за умови знання адресатом інформації тексту, тобто у контексті прочитаного. Виразним місцем тексту у сприйнятті читача відповідає категорія здивування. Читач дивується, що задана кодифікована система несе у собі протиріччя, що вона виявляється багатозначною. У цьому випадку ефект ошуканого очікування обумовлений відхиленням не від мовної норми, а від норми конкретного повідомлення.

Зазначені фактори та механізми, які представляють текст німецькомовної новели як живу систему, зумовлюють самоорганізацію цієї системи, що проявляється в індивідуальній та колективній взаємодії підсистем та їх об'єктів, а також у впливі зовнішнього оточення, в яке «занурена» система. Це, у свою чергу, неминуче приводить до реконструкції, поглиблення і розширення змістового потенціалу тексту.

Перспективні напрями подальшого дослідження вбачаємо у дослідженні когнітивних механізмів та концептосфери дискурсу німецькомовної новели, а також вивченні ідіостилію окремих авторів німецькомовної новели в єдності лінгвостилістичного, прагматичного і синергетичного аспектів.

Література

- Белоусов К. И. Синергетика текста : от структуры к форме / К. И. Белоусов. – М. : ЛИБРОКОМ, 2013. – 248 с.
- Войцехович В. Э. Фрактальная картина мира как основание теории сложности / В. Э. Войцехович // Известия науки, 2006. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.inauka.ru/blogs/article62789/print.html>
- Домброван Т. И. Синергетическая модель развития английского языка : [Монография] / Т. И. Домброван. – Одесса : КП ОГТ, 2014. – 400 с.
- Єнікєєва С. М. Система словотвору сучасної англійської мови: синергетичний аспект (на матеріалі новоутворень кінця ХХ – початку ХХІ століть) : автореф. дис. ... доктора філол. наук : 10.02.04 «Германські мови» / С. М. Єнікєєва. – К., 2011. – 35 с.
- Милостивая А. И. Синергетические аспекты вербальной коммуникации и перевода : [Монография] / А. И. Милостивая. – Ставрополь : Ставропольское издательство «Параграф», 2012. – 160 с.
- Москальчук Г. Г. Структура текста как синергетический процесс / Г. Г. Москальчук. – М. : Едиториал УРСС, 2010. – 296 с.
- Олизько Н. С. Синергетические принципы организации художественного дискурса постмодернизма / Н. С. Олизько // Вестник Челябинского государственного университета. – 2009. – №10 (148). – С. 84-87.
- Папулова Ю. К. О художественном тексте как о синергетической системе / Ю. К. Папулова // Современная филология. – Уфа : Лето, 2014. – С. 147-153.
- Піхтовнікова Л. С. Синергія стилію байки: німецька віршована байка ХІІІ – Х ст. : [Монографія] / Л. С. Піхтовнікова. – Х. : Бізнес Інформ, 1999. – 220 с.
- Піхтовнікова Л. С. Лінгвосинергетика : основи и очерк направлений : [Монографія] / Л. С. Піхтовнікова. – Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2012. – 180 с.
- Піхтовнікова Л. С. Самоорганізація дискурсу : синергетичні принципи і підходи до лінгвістичного аналізу / Л. С. Піхтовнікова // Сучасні фундаментальні теорії та інноваційні практики навчання іноземної мови у ВНЗ : [Кол. монографія] / [під загальн. ред. В. Г. Пасинок]. – Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2013. – С. 218-231.
- Dombrovan T. Linguosynergetics : Language as a Synergetic System / T. Dombrovan // European and Russian Literature : Modern Problems of Study. – Vol. 2 – Stuttgart : ORT Publishing, 2013. – Monograph Series № 2. – PP. 44-55.
- Köhler R. Synergetic linguistics / R. Köhler // Quantitative Linguistik. – Berlin, New York : de Gruyter, 2005. – S. 760-774.
- Pichtownikowa L. S. Synergie des Fabelstils : Die deutsche Versfabel vom 13.-21. Jahrhundert. – Ukrainische Beiträge zur Germanistik. Band 5. / L. S. Pichtownikowa. – Aachen : Shaker Verlag, 2008. – 322 S.

УДК 811.111:141.2

ЧУЯН С. О.

(Запорізький національний університет)

ЕКСПРЕСИВНА ЦІННІСТЬ КОНЦЕПТІВ АВТОРСЬКОЇ МОДЕЛІ СВІТУ РОМАНУ Г. МЕЛВІЛЛА «МОБІ ДІК»

Стаття присвячена проблемам вивчення художнього тексту як самостійного об'єкта дослідження, розробленню методики аналізу індивідуальних особливостей стилію художників слова з позицій когнітивної лінгвістики та дослідженню специфіки авторської моделі світу, що відбиває у художній площині авторський вибір концептуальних пріоритетів.

Ключові слова: *концепт, концептосфера, ядро, периферія, активізатор концепту.*

Чуян С. А. Экспрессивная ценность концептов авторской модели мира романа Г. Мелвилла «Моби Дик». Статья посвящена проблемам изучения художественного текста как самостоятельного объекта исследования, разработке методики анализа индивидуальных особенностей стиля художников слова с позиций когнитивной лингвистики и исследованию специфичности авторской модели мира, которая отражает в художественном пространстве авторский выбор концептуальных приоритетов.

Ключевые слова: *концепт, концептосфера, ядро, периферия, активизатор концепта.*

Chujan S. A. Expressive Value of Concepts of the Author's World Model in the Novel "Moby Dick" by H. Melville. The article deals with the problem of the study of fiction as an independent object, development of the technique of analyses of individual style peculiarities of the author from the view of cognitive linguistics and the study of the specific author's world model which reflects the author's choice of conceptual priorities. Different peripheral concepts adjoining the nuclear one are described as viewed from the point of their closeness to it. The stylistic and metaphorical peculiarities of the concepts are introduced in the article. The nuclear concept of the novel being SEA, we study the verbalization of the peripheral concepts such as SHORE, SEAMEN, FLORA and FAUNA, VESSELS, NATURAL PHENOMENA. Besides the direct nomination such as names of professions connected with the sea the author uses different stylistic devices. Among them there are metaphors, epithets and similes. But the most vivid are antitheses at the textual, conceptual level, for example SEAMEN compared to LANDMEN to show the glory of seamen profession. . Comparing the means of representation of the concept in the language and in the language of the individual (in our case - the language of the writer) is to determine the basic meaning of the concept in national conceptual and, in addition, to identify individual